

Bazyli Degórski *OSPPE*

EUCHARYSTIA W „TRAKTATACH” ŚW. GAUDENTEGO Z BRESCJI

W niniejszym artykule zajmiemy się eucharystią w pismach św. Gaudentego z Brescji, już to w jej wymiarze esencjalnym, już to w jej implikacjach tropograficznych, mając zawsze przed oczyma wizję historyczno-egzegetyczną św. Gaudentego.

1. *Essentia*

Mysterium panis ac vini sacrificium caeleste Kościoła, które ustanowił Jezus w nocy przed swoją męką krzyżową¹ jest wszczepione w ogólne ramy dziejów zbawienia. Św. Gaudenty rozważa je w powiązaniu z ofiarą Pana i w odniesieniu do obchodów paschy żydowskiej. Stosunek, który zachodzi pomiędzy paschą żydowską a paschą chrześcijańską jest ukazany w kategoriach „cień-prawda”²:

„W cieniu tejże paschy zabijano zgodnie z Prawem nie jednego baranka, lecz wiele. Zabijano bowiem jednego w każdym domu, ponieważ jeden nie mógł wystarczyć dla wszystkich, gdyż nie był właściwą męką Pańską, lecz jej wyobrażeniem. Wyobrażenie zaś nie jest prawdą, lecz naśladownictwem prawdy [...]”³

¹ Por. Gaudentius Brixianensis, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*], 29-30, w: *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* (dalej cyt. CSEL) 68, 30-31.

² Por. tamże, 6, CSEL 68, 25: [...] *discamus manducare pascham non sicut insipientes Iudaei, qui post adventum veritatis adhuc umbram sequuntur [...]*. Por. tamże, 7, CSEL 68, 25, gdzie spotykamy określenie *carnalis-spiritualis*. W punkcie zaś 8, CSEL 68, 25, św. Gaudenty stwierdza, iż pascha żydowska miała tylko znaczenie prefiguracyjne.

³ Tamże, 9-10, CSEL 68, 25-26: *In umbra illius legalis paschae non unus agnus oc-*

W tekście tym jasno został ukazany figuralny charakter ofiary składanej przez Żydów z baranka paschalnego. Będąc tylko cieniem, figurą prawdziwego Baranka, ofiara ta nie stanowiła jego *proprietas* istoty męki Pana:

„[...] składanie w ofierze ciała i krwi, które zostało nakazane jako cień [prawdy], słusznie przestało istnieć, gdy przyszedł Chrystus Baranek Boży, który według Apostoła «jest kresem Prawa dla usprawiedliwienia każdego, kto wierzy» [Rz 10, 4]”⁴

Święty Gaudenty nie tylko ukazuje rolę baranka paschalnego Żydów, ale także jego znaczenie przejściowe i co za tym idzie nietrwałość starotestamentalnej ekonomii, która wraz z nadejściem prawdy przestała spełniać swoje zadanie.

Sprawa przedstawia się zgoła inaczej, jeżeli chodzi o sprawowanie *sacrificium paschae salutaris*. Owo *sacrificium* znajduje się w samym środku zbawczej ekonomii prawdy, gdyż ma bezpośredni związek z paschą Chrystusa, która – jak mówi św. Gaudenty – *sacramentis suis inesse credimus*⁵ Zwrot ten – nicodłażny od *sacrificium paschae salutaris* – wskazuje na esencjalną obecność (*esse in*) Chrystusa w sakramencie ofiary paschalnej, to znaczy – w świętej *actio*, która uobecnia dzieło zbawienia (*salutaris*), wybawiając nas spod wszelkiej mocy diabelskiej, której symbolem jest Egipt i faraon. W takim właśnie kontekście Biskup Bresejji przedstawia teologię mszy świętej:

„W tej przeto prawdzie, w której się znajdujemy, **jeden** umarł za wszystkich i **tenże sam** [...] w tajemnicy chleba i wina pokrzepia jako złożony w ofierze, ożywia, gdy się w niego wierzy, będąc

cidebatur, sed plures; singuli enim occidebantur per domos, nam sufficere unus non poterat universis, quoniam figura erat, non proprietas dominicae passionis. Figura etenim non est veritas, sed imitatio veritatis [...].

⁴ Tenże, *Tractatus paschalis* IV [De lectione Exodi] 1, CSEL 68, 39; [...] immolatio carnis et sanguinis umbraliter iussa recte cessaverit adveniente agno dei Christo, qui iuxta apostolum *finis legis est, ad iustitiam omni credenti* [Rm 10, 4]. Por. Tenże, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catecumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 6-7, CSEL 68, 25.

⁵ Tenże, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis...*] 34, CSEL 68, 32.

uświęcony uświęca tych, którzy [go] konsekrują. To jest ciało Baranka, to jest [jego] krew. Chleb bowiem, który zstąpił z nieba, mówi: *Chleb, który ja dam, jest moim ciałem za życie świata* [J 6, 52]. Słusznie także jego krew jest ukazywana pod postacią wina [...], które zostaje ofiarowane jako **wyobrażenie Jego męki** [...]"⁶

W ofierze Kościoła jeden (*unus* w przeciwieństwie do *plures* obrzędu żydowskiego) i ten sam (*idem*) Baranek umiera za wszystkich. Składa się go w ofierze w poszczególnych Kościołach *in mysterio panis ac vini* poprzez świętą *actio*, która spełnia się w czasie i w zbawczym wydarzeniu krzyża, dodaje się, udziela życia, uświęca.

Chodzi tu o ciało i krew Baranka, które składa się w ofierze *in figura passionis*, to znaczy dzięki owej widzialnej rzeczywistości (chleb i wino), która zawiera i wyraża (*in specie vini sanguinis eius exprimitur*) konkretne wydarzenie dziejowe - złożenie w ofierze baranka.

Chrystus trwa więc nadal w dziejach ludzkości dzięki swej zbawczej tajemnicy paschalnej, ukazanej w sposób widzialny w figurach, które go zawierają i oznaczają.

2. Natura i skutki

Święty Gaudenty przechodzi następnie do omówienia istoty ofiary ustanowionej przez Chrystusa i jej skutków:

„[...] abyśmy poznali przyczynę i znaczenie tejże niebiańskiej ofiary ustanowionej przez Chrystusa [...]. Ona bowiem jest **prawdziwie** tym **darem odziedziczonym** z jego Nowego Testamentu, który **zostawił nam jako porękę swojej obecności** w tę noc, podczas której został wydany na ukrzyżowanie. To jest ów **wiatyk** na naszą podróż, którym **karmimy się i żywimy** podczas tej drogi **życia**, dopóki nie dojdziemy do niego, schodząc z tego świata [...].

⁶ Tamże, 11-12, CSEL 68, 26: Ergo in hac veritate, qua sumus, **unus** pro omnibus mortuus est et **idem** per singulas ecclesiarum domos **in mysterio panis ac vini** reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus. Haec agni caro, hic sanguis est. Panis enim qui de caelo descendit, ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro saeculi vita* [Ioh 6, 52]. Recte etiam in specie vini sanguis eius exprimitur [...] quod **in figura passionis** eius offertur [...]. Por. także Eusebius Caesariensis, *Demonstratio Evangelica* 1, 10, w: J.-P. Migne (wyd.), *Patrologiae cursus completus. Series Graeca* (dalej cyt. PG) 22, 91; tamże, 5, 3, PG 22, 567-568; Ambrosius Mediolanensis, *In Psalmos* 43, 37, CSEL 64, 288-289; Tenże, *De fide* 4, 124, CSEL 78, 201; Pseudo Ioannes Chrysostomus, *In Sanctum Pascha. Sermo VII* 4, PG 59, 752.

Chciał bowiem, aby **jego dobrodziejstwa** trwały w nas. Chciał, aby **duże** odkupione drogocenną jego krwią **uświęcały się** ustawicznie **poprzez obraz jego męki**. Dlatego więc nakazuje wier-
nym uczniom, których ustanowił jako pierwszych i kapłanów swo-
jego Kościoła, aby nieustannie sprawowali te **tajemnice** życia
wiecznego, które koniecznie muszą odprawiać wszyscy kapłani
w poszczególnych Kościołach całego świata, aż do czasu, gdy
Chrystus ponownie przyjdzie z nieba. W ten sposób sami kapłani
i także wszystkie zastępy wiernych, mając codziennie przed
oczyma **przykład męki** Chrystusa i niosąc Go w rękach, oraz
przyjmując ustami i sercem, zachowujemy niezniszczalną pamięt-
kę naszego odkupienia i uzyskujemy słodkie lekarstwo wiecznej
obrony przeciwko truciznie diabła [...]"⁷

Niebiańska ofiara, którą ustanowił Chrystus, jest świętą czynno-
ścią (*munus*), która stanowi dziedzictwo Nowego Testamentu. Jest ona
także poręką przebywania Chrystusa wśród nas, pokarmem na drogę na-
szej ziemskiej pielgrzymki, która skończy się wraz z ostatecznym spotka-
niem z Bogiem w ojczyźnie niebiańskiej. Ofiara ta powoduje, iż w Ko-
ściele stale trwają dobrodziejstwa odkupienia, które są źródłem naszego
uświęcenia. *Imago, exemplar, mysterium* powodują, iż pamiętka naszego
odkupienia staje się niejako dotykalaną rzeczywistością, gdyż codziennie
męka Chrystusa jawi się na naszych oczach - dotykają ją nasze ręce, spo-
żywają ją jako pokarm nasze usta i napelniają się nią nasze serca. Staje
się ona słodkim lekarstwem właśnie przeciwko truciznie diabła.

⁷ Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis* II [(in *Exodum*). *Regressis a fonte neophytis...*] 29-31, CSEL 68, 30-31: [...] ipsius a Christo instituti sacrificii caelestis causam rationemque noscamus [...]. Nam **vere** istud est **hereditarium munus** Testamenti eius Novi, quod nobis ea nocte, qua tradebatur crucifigendus, tamquam **pignus suae praesentiae derelinquit**. Hoc illud est **viaticum** nostri itineris, quo in hac via **vitae alimur ac nutrimur**, donec ad ipsum pergamus de hoc saeculo recedentes [...]. Voluit enim **beneficia sua** permanere apud nos, voluit **animas** pretioso sanguine suo redemptas semper **sanctificari per imaginem propriae passionis** et ideo discipulis fidelibus mandat, quos primos et ecclesiae suae constituit sacerdotes, ut indesinenter ista vitae aeternae **mysteria** exercerent, quae necesse est a cunctis sacerdotibus per singulas totius orbis ecclesias celebrari, usque quo iterum Christus de caelis adveniat, quo et ipsi sacerdotes et omnes pariter fidelium populi, **exemplar passionis** Christi ante oculos habentes cottidie et gerentes in manibus, ore etiam sumentes ac pectore, redemptionis nostrae indelebilem memoriam teneamus et contra venena diaboli dulcem medicinam sempiterni tutaminis consequamur [...].

3. Eucharystia a eschatologia

Biskup Brescji wyjaśniając Wj 12, 2, stwierdza, iż *mensis hic* staje się *pio sensu* symbolem czasów ostatecznych, to znaczy ukazuje czasy wieczystej światłości, której uczestnikami będą sprawiedliwi:

„[...] kiedy zostanie zgładzona cała moc Egipcjan i – wybawieni z tego Egiptu będziemy spożywać prawdziwą mannę i pić ze skały, którą jest sam Chrystus, postępując za śladami niepokalanego Baranka [...]”⁸

Święty Gaudenty podkreśla w powyższym tekście symbole eucharystii – mannę i skałę. Symbolika ta posiada korzenie w Piśmie świętym i w tradycji patrystycznej. Podstawa biblijna tej typologii znajduje się bowiem w J 6, 31-33. Tekst ten natomiast bardzo często wykorzystywała tradycja patrystyczna. Jeżeli chodzi o czasy współczesne św. Gaudentemu, warto wspomnieć, iż tego rodzaju symbolika występuje u św. Ambrożego⁹ czy św. Jana Chryzostoma¹⁰

Wymiar zaś eucharystyczny manny, opierający się na objawieniu biblijnym¹¹, jest wyraźnie eschatologiczny. Świadczą o tym nie tylko zewnętrzne argumenty biblijno-patrystyczne, lecz także wpływa on wyraźnie z samych terminów, które go wyrażają. I tak, *verum manna* i *petra* stają się typami niepokalanego Baranka, który w nauczaniu św. Gaudentego jest zawsze obrazem Chrystusa, który został złożony w ofierze dla naszego zbawienia i dla zbawienia świata. Gdy zestawimy ten tekst z tym, co powiedzieliśmy wcześniej, to jasno zobaczymy, iż tajemnica eucharystii, która dokonuje się w czasie, jest także znakiem, typem uczy niebiańskiej w królestwie wiecznego światła, do którego zdąża

⁸ Tenże, *Tractatus paschalis* 1 [In Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione] 23, CSEL 68, 23: [...] quando interierit tota potestas Aegyptiorum et liberati de hac Aegypto verum manna comedemus et de petra ipso Christo bibemus adhaerentes agni immaculati vestigiis [...].

⁹ Por. Ambrosius Mediolanensis, *De mysteriis* 8, 48, CSEL 73, 109-110.

¹⁰ Por. Ioannes Chrysostomus, *In Apostolicum dictum* 4, PG 51, 248-249.

¹¹ Por. Ap 2, 17: *Qui habet aurem audiat quid Spiritus dicat ecclesiis: Vincenti dabo manna absconditum [...].* Chleb ten bowiem jest już obecny teraz i już jest źródłem życia wiecznego, jak na to wskazuje J 6, 50-62: *Hic est panis de caelo descendens, ut, si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus qui de caelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in aeternum, et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.*

każdy chrześcijanin¹²

Słowo *tota* w kontekście Gaudencjuszowej wizji dziejów oznacza, iż klęska demonów i ich królestwa, rozpoczęta wraz z tajemnicą wielkanočną Chrystusa, w której my także uczestniczymy, dokona się ostatecznie w przyszłym królestwie. W gruncie rzeczy wydaje się, że znajdujemy się w światłości i tak jest rzeczywiście. Niemniej jednak nasze dni zaciemniają jeszcze chmury i nie cieszymy się pełną pogodą, która będzie trwała w przyszłym królestwie, gdzie będziemy zawsze żyli *in splendore claritatis eius* - w radości Chrystusa, który jest wieczną światłością¹³

Chrześcijanie są rzeczywiście już odkupieni i z niecierpliwością oczekują ostatecznego wyzwolenia, które dokona się we wspólnocie z Chrystusem - naszą światłością.

4. Epikleza

Postaramy się teraz przedstawić naukę św. Gaudentego odnośnie do przyczyny, mocy sprawczej, która dokonuje przemiany chleba i wina w ciało i krew Zbawiciela. Zajmiemy się, krótko mówiąc, epiklezą.

Nie zaprzeczając ministerialnej posłudze kapłanów, którzy szafują wieczyste tajemnice we wszystkich Kościołach na całym świecie¹⁴, nale-

¹² Por. Gaudentius Episcopus Brixiensis, *Tractatus paschalis* I [In *Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione*] 24, CSEL 68, 23: [...] sanctus quisque adhuc in saeculo constitutus suspirat illam, quam modo capere non potest, futuram lucem, dicens: *Sitivit anima mea ad deum vivum; quando veniam et parebo ante faciem dei?* [Ps 41, 3]. Nauczanie św. Gaudentego opiera się tu także na 1 Kor 13, 12. Biskup Brescji wprost przytacza ten urywek Pisma świętego: *Nunc enim videmus per speculum in aenigmate, ait sanctus apostolus, tunc autem facie ad faciem* (*Tractatus paschalis* I [In *Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione*] 24, CSEL 68, 23).

¹³ Por. tamże, 24-26, CSEL 68, 23: Et ideo sanctus quisque adhuc in saeculo constitutus suspirat illam, quam modo capere non potest, futuram lucem, dicens: *Sitivit anima mea ad deum vivum; quando veniam et parebo ante faciem dei?* [Ps 41, 3] Nunc enim videmus per speculum in aenigmate, ait sanctus apostolus, *tunc autem facie ad faciem* [1 Kor 13, 12]. Et modo quidem ad comparationem Iudaeorum atque gentilium, qui in profunda nocte incredulitatis demersi cognoscuntur, et ad eorum comparationem, qui in hereseon caligine ac nocte luxuriae demorantur, nos videmur esse et plane sumus in luce; sed ipsi dies nostri quibusdam nebulis praetextuntur et non habent serenitatis laetitiam decente propheta: *Dies mei sicut umbra declinaverunt* [Ps 101, 12]. Ibi vero erit nobis ipse dominus lumen aeternum, ut iam non tantum in umbra eius salvemur, sed vivamus semper in splendore claritatis eius [...].

¹⁴ Por. Tenże, *Tractatus paschalis* II [(in *Exodum*). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechuminos audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 31, CSEL 68, 31: Voluit [...] beneficia sua permanere apud nos [...] et ideo discipulis fidelibus mandat, quos primos et ecclesiae

ży powiedzieć, że to Chrystus właśnie jest tym, który sprawia przemianę chleba i wina w swoje ciało i krew:

„Sam bowiem Stwórca i Pan całej natury, który wydobywa chleb z ziemi, z chleba czyni następnie własne ciało, ponieważ może to uczynić i ponieważ to obiecał. I ten, który uczynił z wody wino, uczynił także z wina swoją krew”¹⁵

Przemiana chleba w ciało Chrystusa zostaje połączona z mocą Pana i z jego stwórczą potęgą. Przeistoczenie wina w krew znajduje w cudzie z Kany Galilejskiej swój nowotestamentalny wzór. Ta symbolika jasno występuje już u św. Cypriana¹⁶ Natomiast św. Cyryl Jerozolimski potwierdza ciągłość tego rodzaju interpretacji¹⁷

W tej samej mowie św. Gaudenty omawia sposób, poprzez który spełnia się mistyczna obecność Chrystusa w sakramencie eucharystii. Za punkt wyjścia bierze Wj 12, 9 (*Non edetis, inquit, ab eo crudum neque coctum in aqua, sed assata igni*¹⁸), który przybiera potrójne znaczenie figuratywne: eucharystyczne, kościelne i skrypturystyczne.

Symbolika eucharystyczna, wyrażona w słowach *assata igni*, daje Biskupowi Brescji możliwość ustalenia sposobu, poprzez który dokonuje się obecność Chrystusa w eucharystii:

„«Jest to bowiem pascha Pana» [Wj 12, 11], to znaczy przejście Pana, abyś nie uważał za ziemskie to, co stało się niebiańskim przez tego, który w niej przeszedł i uczynił z niej swoje ciało i krew. [...] wierz, że przez ogień boskiego Ducha stało się to, co było zapowiedziane, gdyż to, co przyjmujesz, jest ciałem tego niebiańskiego chleba, a krew jest teźże świętej winnej latorośli. Dając bowiem konsekrowany chleb i wino swoim uczniom, tak powiedział: «To jest ciało moje, to jest moja krew» [Mt 26, 26. 28; Mk 14, 22. 24]”¹⁹

iterum Christus de caelis adveniat [...].

¹⁵ Tamże, 13, CSEL 68, 26: Ipse igitur naturarum creator et dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus quia et potest et promisit efficit proprium corpus; et qui de aqua vinum fecit, fecit et de vino sanguinem suum.

¹⁶ Por. Cyprianus Carthaginensis, *Epistula* 63, 12-13, CSEL 3, 710-711.

¹⁷ Por. Cyrillus Hierosolymitanus, *Catechesis mystagogica* 4, 2, PG 33, 1098-1099. Por. także C. Berti, *De ss. Eucharistia: Patristica*, Roma 1962, 103.

¹⁸ Gaudentius Episcopus Brixiensis, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis...*] 14, CSEL 68, 26.

¹⁹ Tamże, 25-26, CSEL 68, 29-30: *Pascha est enim domini* [Ex 12, 11]. [...] hoc est

Znaczenie paschy jako przejścia Pana z Wj 12, 11 jest zapowiedzią *transitus*, który Chrystus dokonuje w chlebie i winie dzięki przeistaczającej obecności Ducha Świętego, sprawiając, iż stają się one ciałem i krwią Pana. Pascha jest więc przejściem chleba i wina w ciało i krew chwalebne Chrystusa.

Zagadnienie epiklezy zajmuje nas przede wszystkim ze względu na potwierdzenie obecności Ducha Świętego w Kościele zjednoczonym w uroczystym sprawowaniu eucharystii. Fakt ten jednak z punktu widzenia historyczno-teologicznego może nas zadziwiać, albowiem zachodnia tradycja patrystyczna na początku V wieku widzi już jasno w słowach Pana *hoc est [...], hic est [...]* źródło przemiany chleba i wina w ciało i krew Chrystusa²⁰. Wydaje się, że św. Gaudenty podkreśla rolę Ducha Świętego w eucharystii, ponieważ wyjaśnia *assata igni* z Wj 12, 9, ogień zaś w homiletyczno-paschalnej tradycji patrystycznej staje się zawsze symbolem Ducha Świętego, przyzywanego podczas modlitwy eucharystycznej, aby przemienił chleb i wino²¹. Musimy także pamiętać, iż Biskup Brescji podczas podróży do Ziemi świętej i podczas poselskiej misji w obronie św. Jana Chryzostoma przebywał na Wschodzie. Zakłada to żywą jego styczność ze wschodnimi liturgiami, które bardzo podkreślają w eucharystii rolę epiklezy²².

Za Nautinem należy także podkreślić, iż *Tractatus paschales* św. Gaudentego czerpały ze św. Hipolita Rzymskiego, który przecież jasno mówi o konsekracyjnej roli Ducha Świętego w eucharystii²³. Wj 12, 9 po-

transitus domini, ne terrenum putes, quod caeleste effectum est per eum, qui transit in illud et fecit illud suum corpus et sanguinem. [...]. [...] per ignem divini spiritus id effectum, quod adnuntiatum est, credas, quia, quod accipis, corpus est illius panis caelestis et sanguinis est illius sacrae vitis. Nam cum panem consecratum et vinum discipulis suis porrigeret, sic ait: Hoc est corpus meum, hic est sanguinis meus [Mt 26, 28; Mc 14, 22, 24].

²⁰ Por. C. Berti, *De ss. Eucharistia...*, dz. cyt., 266.

²¹ Por. S. Czerwik, *Homilia paschalis apud Patres usque ad saeculum quintum. Investigatio liturgico-pastoralis* [= Dissertatio, Pontificium Athenaeum Anselmianum], Romae 1961, 92-93.

²² Por. C. Berti, *De ss. Eucharistia: Liturgia*, Roma 1961, 9-54; Tenże I. Calabuig, *Due progetti di Canone eucaristico*, Roma 1967 (na stronie 33 znajdujemy fragment dzieł św. Gaudentego na potwierdzenie epiklezy. Jest to jedyny cytat patrystyczny w tym dziele).

²³ Por. P. Nautin, *Homélie paschales*, I, Paris 1951, 50-56. Por. także Ch. Mohrmann, *Pascha - passio - transitus*, "Ephemerides Liturgicae" 71 (1952), 39-40. Na temat obecności Ducha Świętego w nauczaniu św. Hipolita Rzymskiego, por. *Traditio Apostolica* 2-3, w: *Sources Chrétiennes* (dalej cyt. SCh) 11 bis, 42-44; tamże, 4, SCh 11 bis, 52; tamże, 7, SCh 11 bis, 56-58; tamże, 8, SCh 11 bis, 58-60; tamże, 16, SCh 11 bis, 75;

zwala ponadto św. Gaudentemu na ustalenie następującej typologii kościelnej:

„Ponieważ chleb przygotowuje się przy użyciu wody z wielu nasion pszenicy startych na mąkę i należy go koniecznie upiec w ogniu, słusznie widzi się w nim wyobrażenie ciała Chrystusa, o którym wiemy, że stało się jedynym ciałem z wielorakości całego rodzaju ludzkiego i wykonanym przez ogień Ducha Świętego”²⁴

Pieczenie chleba jawi się jako figura Kościoła, który ukształtowany z wielu pogan w ciało Chrystusa zostaje spożyty, staje się doskonały dzięki ogniewi Ducha Świętego.

Assata igni nabiera wreszcie wyraźnego znaczenia biblijnego:

„Tych mięs niepokalanego Baranka, to znaczy: wnętrzości jego nauki, nie należy przyjmować ani surowych - bez wyjaśnienia, ani gotowanych w wodzie, to znaczy: używając wyjaśnienia, które by je poprzez gotowanie rozpuściło lub rozgotowało w taki sposób, że okazałyby się bez żadnego niebiańskiego smaku, lecz należy je przyjmować «upieczone w ogniu» [Wj 12, 9] to znaczy: utwierdzone i upieczone przez Boskiego Ducha”²⁵

Niepokalane ciało Baranka, to znaczy głębia jego nauki (*viscera*), nie może być spożywane ani na surowo (*cruda*), to znaczy bez wy-

tamże, 21, Sch 11 bis, 88; tamże, 35, Sch 11 bis, 118; tamże, 41, Sch 11 bis, 124; tamże, 42, Sch 11 bis, 136. Por. także B. Botte, *Introduction*, w: Tenże (wyd.), *Hippolyte de Rome, La Tradition Apostolique d'après les anciennes versions. Introduction, traduction et notes* [= Sch 11 bis], Paris 1968² 18-19, który stwierdza, że łacińska wersja *Traditio Apostolica* św. Hipolita Rzymskiego, aczkolwiek wydanie jej tekstu opiera się na rękopisie z Werony, który pochodzi z ok. 494 roku, może pochodzić już z końca IV wieku. Może to znaczyć, iż w czasach św. Gaudentego dzieło to było znane w łacińskim przekładzie także na północy Italii.

²⁴ Gaudentius Episcopus Brixiensis, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis...*] 32-33, CSEL 68, 31-32: Deinde quoniam panem de multis triticis granis in pollinem redactis per aquam confici et per ignem necesse est consummari, rationabiliter in eo figura accipitur corporis Christi, quem novimus ex multitudine totius humani generis unum esse corpus effectum, [et] per ignem sancti spiritus consummatum.

²⁵ Tamże, 17, CSEL 68, 27: Has igitur immaculati agni carnes, id est doctrinae eius viscera, neque cruda sine interpretatione sumi oportet neque cocta in aqua, id est eorum dissertatione dissoluta atque decocta, qui velut aqua deorsum fluunt nihil supernum sentientes, *sed assata*, inquit, *igni* [Ex 12, 9], id est spiritu divino solidata atque tostata.

jaśnienia, ani rozwodnione przez interpretację tych, których słowa nic nie znaczą, lecz musi być upieczone w ogniu (*assata igni*), to znaczy powinno stać się twarde i upieczone (*solidata atque tostata*) przez Ducha Świętego. To On przemienia chleb i wino w ciało i krew Pana. To on jednoczy i udoskonala Kościół - ciało Chrystusa. On jest źródłem właściwego wyjaśniania i rozumienia Pisma świętego, które jest ciałem niepokalanego Baranka. *Tertius dies*, to znaczy czas, który rozciąga się między pierwszym a drugim przyjściem Pana, jest erą Ducha Świętego, poprzez którego Chrystus staje się ustawicznie obecny między nami w tajemnicy chleba i wina, w Kościele, w Piśmie świętym.

L'EUCARISTIA NEI „TRATTATI” DI SAN GAUDENZIO DI BRESCIA

Riassunto

L'articolo presenta l'Eucaristia negli scritti di san Gaudenzio di Brescia sia nella sua dimensione essenziale sia nelle sue implicazioni tropografiche, prendendo sempre in considerazione la visione storico-esegetica del vescovo di Brescia.

Il concetto di mistero applicato alla celebrazione del *sacrificium caeleste* indica in san Gaudenzio un'azione sacra che rappresenta *cotidie* l'evento salvifico del Cristo immolato, tramite segni sensibili, immagini esteriori, pane e vino, che contengono, esprimono, l'unico e medesimo sacrificio e completano *in veritate* l'antico rito giudaico. Ombra, verità, verità-mistero specificano la presenza del Cristo nella storia.